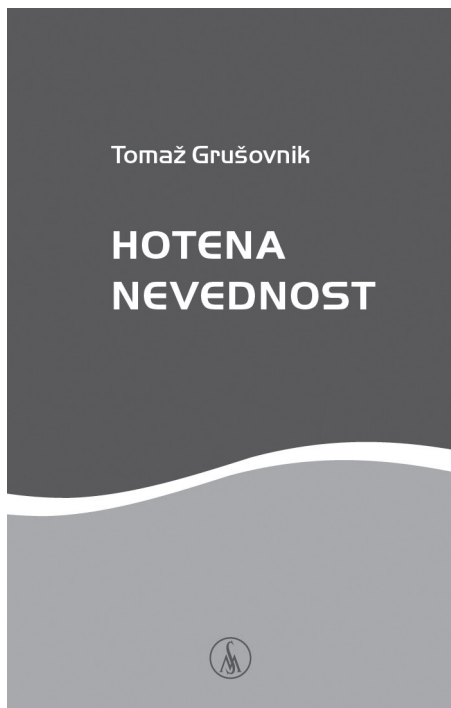

Gašper Pirc
TOMAŽ GRUŠOVNIK
(2020): HOTENA
NEVEDNOST

171-175

ALMA MATER EUROPAEA – FAKULTETA
ZA HUMANISTIČNI ŠTUDIJ, INSTITUTUM
STUDIORUM HUMANITATIS
KARDELJEVA PLOŠČAD 1
1000 LJUBLJANA
GPIRC.AF@GMAIL.COM

Tomaž Grušovnik:
Hotena nevednost
 Založba Slovenska matica
 Leto izida 2020
 Strani 280

V prestopnem letu 2020 smo se znašli v tuji, nepoznani situaciji, ki je s staležem medicinske krize dodobra spremenila potek vsakdanjika slehernega prebivalca zlasti ekonomsko razvitejših regij sveta. Medtem ko je večina deležnikov s strahom pogledovala proti navidezno nezadržnemu širjenju virusa in se osredotočala na neposredne posledice otipljive epidemije, je bilo vse manj pozornosti namenjene dalj trajajoči krizi politične in družbene komunikacije ter izmuzljivi nevarnosti spreminjanja narave sporočanja in medijske udejstvovanja, ki smo ji lahko priča v zadnjem desetletju. *Postdejstvena* politična govorica – fenomen, za katerega se je še pred leti zdelo, da je oportunistična krilatca – je z drastičnim povečanjem vloge in vpliva spletnega posredovanja informacij, ki mu botruje dolgotrajna karantena, postala še očitnejši in bolj neposredno problematičen princip ustvarjanja politične volje. Ne samo, da se s podajanjem raznolikih teorij zarot ustvarja neugodne okoliščine za boj proti virusu, spremenjen način političnega usmerjanja volje tudi pogojuje razvoj novega tipa družbene moči in zmore pripomoči k širjenju, med drugim, ksenofobije, rasizma ali homofobije, omogočanju demokratične koordinacije in posredno k vzdrževanju ali poslabšanju ekonomskih socialnih neenakosti. Pomemben dejavnik v tem procesu je *hotena nevednost*, namensko zatiskanje oči pred resnico ali vsaj pozikusi razumevanja resničnega stanja. V dani atmosferi se zdi delo Tomaža Grušovnika, ki na podlagi dolgoletnih raziskav izčrpno osvetljuje pričujoči pojem, še toliko bolj relevantno.

Platon je hoteno nevednost razumel „kot tisto konservativno silo, s katero se tako družba kot posameznik ohranjata s tem, da ne tvegata večjih sprememb v svojem življenju in mišljenju“¹; Tomaž Akvinski je na vrhuncu v veliki meri religiozno obremenjenega srednjega veka nevednost povezoval z nevarnostjo grešnega življenja; pri razsvetljenem Kantu (hotena) nevednost izraža tako nevarnost politične samovolje kot (samolastno) moralno samozanikanje. Tako nehoteno kot zavestno umanjkanje vednosti sta lastnosti, ki so ju tematizirali številni avtorji v zgodovini filozofije. Tomaž Grušovnik v svoji peti monografiji natančno in temeljito pregleda zgodovinsko izročilo umevanja hotene nevednosti in na podlagi izvernih premislekov o izrečenem poda utemeljeno izpostavitve stanja raziskav, ki izraža relevantno, ki jo v filozofski tradiciji nosi konceptualizacija hotene nevednosti. V drugem, osrednjem delu razprave se Grušovnik loti pojavnih oblik in etiologije hotene nevednosti. Avtor pri konceptualizaciji, tipologije in razumevanja vzrokov pojava hotene nevednosti z dolžnim spoštovanjem uporablja prilagojene filozofske refleksije in dosledno aplicira bolj ali manj aktualne sociološke in psihološke refleksije o pojavu hotene nevednosti. V zadnjem delu o pričujočem fenomenu povprašuje še s stališča etike, panorame, ki za Grušovnik zaseda še posebej pomembno mesto; kot navaja, je prav „to raziskovalno udejstvovanje tisto, ki [ga] je opozorilo na ta fenomen.“² Avtorjev čut za razumevanje etične razsežnosti hotene nevednosti je bržčas razlog temu, da je prav ta segment dela morda najprepričljivejši. Če je bil pred tem fenomen večinoma obravnavan vrednostno enostransko, Grušovnik v zadnjem delu utemeljeno zagovarja tako *dolžnost* kot *pravico* do hotene nevednosti. V filozofiji pogosto preradi prevzemamo pozicijo sprevodnika zelene vednosti in sledimo nareku *heglouskega* Duha, ki postopno napreduje v zgodovini proti resnici; a vendar se je včasih potrebno zaustaviti in razumeti kompleksnost obravnave vrednosti nevednosti in obstoj dejavnikov, ki bi lahko ob dolžnostnem razkritju poslabšali psihično in fizično stanje deležnikov v neugodnem življenjskem položaju. Moralni rigorizem v podobi razmeram prilagojene deontologije morda lahko služi kot preudarna etična paradigma, vendar, kot daje slutiti Grušovnik v svojem razmišljanju o etiki hotene nevednosti, ne more in ne sme biti vzrok trpljenju konkretnega posameznika.

Pri tem pa se je vendarle vredno vprašati, kakšna je vrednostna panorama, ki jo ponuja delo pred nami? Ob prehodu v zadnjo tretjino dela se nam vse dozdeva, da avtor pod vse ohlapnejšim izrazom „hotene nevednosti“ združuje širok nabor fenomenov, ki jih spričo kompleksnega ozadja virov in delovanja le z veliko domišljije združimo pod enoten pojem. Drži, da je sledenje družbenim postulatam na podlagi formalnih mehanizmov upravičenja (denimo Kantovega kategoričnega imperativa, Rawsove metode preverjanja za tančico nevednosti ali Habermasovih principov argumentacije, sem pa iz drugačne perspektive sodi tudi pisan sveženj človekovih pravic in temeljnih svoboščin) zasnovano na temelju preverljivosti in univerzalno-

¹ Tomaž Grušovnik, *Hotena nevednost* (Ljubljana: Slovenska matica, 2020), 41–2.

² Grušovnik, *Hotena nevednost*, 239.

sti, vendar je večji in otipljivejši velik del pravnega in vrednostno-moralnega sistema na v posamezni družbi oblikovan gibljivo, situacijsko in ideološko. Znotraj tovrstnih normativnih okvirjev se poraja družbena reprodukcija, ki je prej odraz pripoznanja kot spoznanja,³ pri čemer je pripoznavanje vrednostnih premen izvorno dejanje poenotene družbene zavesti in ne nujno tudi spoznavnega preboja ali paradigmatike spremembe v znanosti, četudi so včasih mehanizmi komplementarni. Tako kot je tudi hermenevitično samospraševanje, ki implicitno usmerja Grušovnikovo razpravo, podano na osnovi prevzetih postulatov na podlagi tradicije, je vrednotni diapazon, ki omogoča medkulturni dialog in sobivanje, varstvo manjšin ali pripoznanje vrednosti predhodno zapostavljenim družbenim skupinam, primarno osnovan na temeljih konsenza, porazdelitve vednosti in vrednostne stave v posameznem prostoru in času.

Grušovnik se tovrstnim premislekom približa v delu, v katerem nagovarja normativne učinke hotene nevednosti – vendar se zdi, da se delo premalo poglobi v tematiko, ki je bližja politični filozofiji in filozofiji družbe kot spoznavni filozofiji. Tako kot je nekoliko premalo poudarjena specifična etiologija (hotene) nevednosti v njenih normativnih vidikih, je prisoten premajhen poudarek prehodu od hotene nevednosti posameznika do družbene patologije, ki s svojo ideološko silo vzpostavlja normativno težišče in, da, tudi standarde vednosti v družbi. Je v tem primeru posameznikova nemoč – ali celo že slednje pravilom – odraz hotene nevednosti, „taktične nevednosti“, „kantovske nezrelosti“ – ali pa so za diskurzi, ki vzpostavljajo tendence vednosti v družbi, pogosto drugačni procesi, ki imajo več opraviti z ne-transparentnostjo vrednot, odgovornostjo, skupnostnim čutom in pripoznavanjem strokovnosti avtoritet kot s komponento razuma? Če se vrnem k primeru, s katerim sem pričel recenzijo: mar ni v končni instanci nezaupanje v stroko in „twitter politika“, ki se ne meni za dejstva, prej posledica politične odločitve in čustev kot so strah, sram in anksioznost kot zavestnega zanikanja vednosti? Razlika se zdi skorajda neopazna, a je pomembna: le ob sprejetju moralnega kognitivizma je moč upravičeno sklepati na neposredno povezavo med razumom in normativno identiteto, kar pa zahteva natančnejšo razdelavo. Tako kot refleks proceduralnega spomina sam po sebi še ni izraz nevednosti, je težko poenotiti raznolike izraze hotene nevednosti pod enotno paradigmo raziskovanja o vednosti – izrazu, ki vendarle vse bolj kot deluje neke vrste filozofski anahronizem.

Vsekakor razumevanje povezave med individualno in družbeno razsežnostjo (hotene) nevednosti zahteva izredno kompleksno in obenem relevantno raziskavo, ki kliče po empirični potrditvi sklicev. Grušovnik res opozarja na primere, ko je hotena nevednost celo zaželena tako v spoznavnem kot normativnem vidiku, vendar

³ Kot piše Hans-Christoph Schmidt am Busch v uvodniku v posebno izdajo revije *Ethical Theory and Moral Practice*, je pričelo vse več filozofov trditi, da „oznaka biti-racionalen ni nasledek naravnih karakteristik človeških bitij, temveč raje normativni status, ki je posameznikom pripisan na podlagi praktičnega udejstvovanja v družbi na podlagi [principov] družbenega pripoznanja.“ (Hans-Christoph Schmidt am Busch, „Introduction,“ *Ethical Theory and Moral Practice* 16, št. 4 (2013)).

obžalujem, da se razprava še bolj poglobljeno ne nagovori aktualnih raziskav na področju filozofije spoznanja, psihologije in sociologije.

Navkljub razmeroma temeljiti razdelavi aktualne problematike je Grušovnikovo doslej morda najbolj dodelano delo lepo berljivo, s prepričljivim obvladovanjem jezika in privlačno formalno postavitvijo. Produkcija v domeni Slovenske matice je na zadovoljivem nivoju, s kakovostno kvaliteto tiska in kakovostnim besedilnim pregledom. Z izjemo zgornjih zadržkov delu vsebinsko ni moč očitati večjih neustreznosti: morda pogrešam še uporabo kakšne sodobnejše raziskave na področju jezikovne pragmatike in diskurzivne etike, ki so se pogosto posredno ali neposredno nanašale na obravnavani fenomen; prav tako bi sam, kot sem že omenil, podal nekoliko večji poudarek na izpostavitvi napredka na področju kognitivne znanosti, zlasti glede vprašanja tipologije spomina in genealogije (hotene) nevesti. Zaradi težnje po konsistentnosti in dostopnosti je na nekaj mestih moč zaznati nekoliko tendencizno branje virov in rahlo pomanjkanje ostrine pri interpretaciji gradiva.

A podani so manjši in precej subjektivni pridržki, ki jih pri delu s tako velikopotezno tu začrtano nalogo zmoremo pričakovati in odpustiti.

Naposled se morda najmočnejši argument za odločno priporočilo za branje dela skriva v njegovi sporočilnosti, ki vodi k odprtemu premisleku, konciznosti in jasnosti, ki omogočata netežavno interpretacijo, ter končno relativni dostopnosti dela. Knjiga je namreč zaradi hvalevredne terminološke nepretencioznosti, ki sicer pogosto spremlja akademsko filozofijo, ter posledično razumljivega in vsečnega sloga pisanja in obravnave dostopna tudi tistim, ki se s filozofijo ukvarjajo le priložnostno, s tem pa odpira možnost javne razprave o pomembni in aktualni temi v obdobju, skozi katerega se včasih mučno prebijamo.

Priporočeno v branje in povratni razmislek.